

ПОЗАСЕКЦІЙНО

УДК 37.01

Коновальчук І. М.,
*канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри
початкової освіти та культури фахової мови,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житломир.*

**РОЛЬ УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ
У ВИРІШЕННІ МІЖСОБИСТІСНИХ
КОНФЛІКТІВ УЧНІВ**

Реформа освіти в Україні спрямована на створення нових умов для розвитку кожної дитини. Одним з ключових елементів оновлення є спрямованість освіти на формування в учнів не лише академічних знань, але й важливих соціальних та емоційних навичок, що включають й ефективне вирішення конфліктів [1].

Вивченням конфліктів, причин їх виникнення, перебігу, розв'язання, поведінки учасників займалися вчені різних напрямів: психологи, педагоги, філософи, соціологи, а саме: Г. Ложкін, Н. Повякель, М. Пірен, В. Сухомлинський, А. Маслоу, К. Роджерс, А. Сміт, К. Томас та ін. Дослідженням різних аспектів педагогічних конфліктів, їх причин, наслідків та методів вирішення присвячені роботи Дж. Говарда, М. Кларк, А. Мюллера. Останні наукові розвідки вітчизняних дослідників щодо проблем конфліктів у педагогічній взаємодії стосувалися міжособистісних взаємин і спілкування (І. Бех), аналізу причин конфліктів у педагогічному середовищі, практичних рекомендацій з вирішення педагогічних конфліктів, методів й технік, спрямованих на формування конфліктологічної компетентності сучасного педагога (Л. Волченко, С. Гарькавець, В. Галузяк, Л. Холковська), визначенню необхідних компетенцій для ефективної взаємодії вчителів з учнями та

Українське суспільство та економіка: оцінка та перспективи розвитку

вирішенню конфліктів (Л. Філатова), підготовки вчителів початкових класів до ефективного вирішення конфліктних ситуацій (Ю. Костюшко, І. Коновальчук) тощо.

Проблематика конфліктів цікавила й таких видатних українських педагогів, як А. Макаренка та В. Сухомлинського, котрі намагалися проаналізувати шляхи запобігання виникнення конфліктних ситуацій у дитячому середовищі. Зокрема, В. Сухомлинський вважав, що «уміння уникнути конфлікту – це одна зі складових частин педагогічної мудрості вчителя». Він відносив конфлікт до руйнівних подій, однак вважав, що виникнення конфліктних ситуацій у педагогічному процесі є неминучим. Він підкреслював роль особистості вчителя в питаннях запобігання й розв'язання конфліктів у навчально-виховному процесі, що вимагає від педагога постійного пізнавання людини, обов'язкової роботи над удосконаленням власних професійних та особистісних якостей. Витоки конфліктних зіткнень учений убачав у самій природі педагогічної діяльності, що об'єднує велику кількість людей із різними особистими якостями, досвідом, характерам [2, с. 529].

Як бачимо, проблема конфліктів активно досліджується та, попри це, не розкрита повністю. Зокрема, питання вивчення ролі вчителя у вирішенні міжособистісних конфліктів учнів і стратегій для покращення взаємодії між дітьми, на наш погляд, є актуальним і сьогодні.

Мета нашої статі: проаналізувати роль учителя початкових класів у вирішенні міжособистісних конфліктів учнів, попередження їх причин, окреслити можливості використання вчителем освітніх технологій для вирішення міжособистісних конфліктів учнів.

Конфлікт (від лат. *conflictus* – зіткнення) – це зіткнення протилежних інтересів, поглядів; серйозна розбіжність, гостра суперечка [3]. Українські вчені Г. Ложкін та Н. Пов'якель розглядають конфлікт як зіткнення різноспрямованих сил (цінностей, інтересів, поглядів, цілей, позицій) суб'єктів – сторін взаємодії [4]. Будь-який конфлікт – це завжди взаємодія соціальних суб'єктів. Однак не кожна взаємодія є конфліктом.

Українське суспільство та економіка: оцінка та перспективи розвитку

Там, де немає протиборства, відсутні гострі суперечності, що супроводжуються негативними емоціями, немає конфлікту.

Міжособистісний конфлікт – це найбільш поширений тип конфлікту, де в ролі учасників виступають двоє або більше осіб, між якими відбувається зіткнення протилежно спрямованих мотивів, цінностей, інтересів чи думок.

Аналіз досліджень свідчить, що конфліктність особистості в молодшому шкільному віці лише починається, носить ситуативний характер і поступово може зникати. Зростання проявів конфліктності в молодшому шкільному віці обумовлена тим, що вступ до школи, перехід від сімейного виховання до системи шкільного навчання і виховання є важливим і складним процесом, який суттєво змінює соціальну ситуацію розвитку дитини й додає нових суперечностей у її спілкуванні з оточуючими [5]. Проте, за несприятливих умов, відсутності своєчасної допомоги з боку педагогів, батьків, конфліктність може стати стійкими особистісними утвореннями. Тому вчитель повинен вчасно замічати та допомагати школярам долати труднощі у взаємодії з однолітками та дорослими.

Науковці та педагоги-практики виокремлюють такі причини міжособистісних конфліктів учнів:

- різний рівень емоційної стабільності дітей, стійкості до стресів, самоконтролю, емоційної реактивності, емпатії тощо;

- боротьба за лідерство, конкуренція за увагу вчителя, однокласників, особисті амбіції;

- комунікативні бар'єри, недостатні навички ефективного спілкування, обмежений активний словниковий запас, труднощі соціальної взаємодії;

- різний рівень розвитку: інтелектуальні відмінності (здатність до засвоєння матеріалу та вирішення завдань), недостатня емоційна зрілість (здатність дітей керувати своїми емоціями та взаємодіяти з іншими), соціальні навички (налагодження взаємодії з однолітками);

- вплив сім'ї (недостатність емоційної підтримки, конфліктні ролі моделі поведінки, психологічний стан батьків, зміни у сімейному житті).

Українське суспільство та економіка: оцінка та перспективи розвитку

Учитель початкових класів відіграє ключову роль у розв'язанні міжособистісних конфліктів серед учнів, оскільки саме він може створити сприятливі умови для формування здорових взаємовідносин у дитячому колективі. У процесі вирішення міжособистісних конфліктів учнів учитель виконує декілька важливих ролей:

- посередника між конфліктуючими сторонами, допомагаючи дітям висловити свої почуття та думки в конструктивний спосіб та забезпечує, щоб кожна сторона була почута та зрозуміла;

- демонстратора конструктивної поведінки в конфліктних ситуаціях, використовуючи техніки активного слухання, зразки емпатії та поваги до інших;

- консультанта, коли вчитель надає поради щодо вирішення конфліктів, пропонує стратегії для уникнення подібних ситуацій у майбутньому;

- модератора, коли вчитель організовує обговорення, дискусії, бесіди, спрямовує розмову в конструктивне русло, забезпечує всім учням можливість висловитися;

- надає психологічну підтримку, створюючи безпечне середовище для учнів, що сприяє захищеності та готовності дітей до вирішення конфліктів;

- навчає учнів соціальним навичкам, таким як активне слухання, емпатія та ефективне спілкування, що сприяє зниженню кількості конфліктів;

- займається профілактикою конфліктів, формуючи у класі культуру взаємоповаги та взаємодопомоги, розвиваючи в учнів толерантність, співчуття та взаєморозуміння.

Учителі, які ефективно виконують ці ролі, сприяють не тільки розв'язанню поточних конфліктів, але й формують у дітей навички, які будуть корисні їм протягом усього життя. Для продуктивної роботи у вирішенні міжособистісних конфліктів учнів учитель початкових класів повинен мати певні особистісні якості.

Однією з професійно важливих якостей, що впливає на успішність виконання педагогічної діяльності, зокрема,

Українське суспільство та економіка: оцінка та перспективи розвитку

ефективного вирішення конфліктів між учнями у початкових класах, є сформованість емоційного інтелекту (EQ). Ізраїльський вчений Р. Бар-Она широко тлумачить емоційний інтелект, розуміючи його як сукупність некогнітивних здібностей, компетентностей, умінь й навичок, які дають можливість людині успішно діяти в будь-яких життєвих ситуаціях [6]. Високий рівень EQ сприяє кращому розумінню себе та оточуючих, а також допомагає ефективніше керувати своїми емоціями. Крім того, педагог повинен володіти такими особистісними рисами як емпатія, емоційна стабільність, витримка, доброзичливість, комунікативні навички тощо.

Серед професійних здібностей, умінь та навичок учителя, які необхідні для ефективної роботи з розв'язання конфліктів учнів виокремлюють: навички ефективної комунікації (чітко та доступно висловлювати свої думки, слухати учнів та сприяти діалогу між ними), активне слухання, здатність до аналізу конфліктів, визначення їх причин та розробки ефективних стратегій для їх вирішення, вміння навчати учнів ефективним стратегіям спілкування, вирішення конфліктів та саморегуляції, здатність до управління класом, що допомагає підтримувати дисципліну та позитивну атмосферу тощо.

Освітні технології є важливими інструментами, які допомагають створити сприятливе навчальне середовище, сприяють особистісному розвитку учнів. Використання сучасних технологій робить навчальний процес більш цікавим та продуктивним, а також вони сприяють активності учнів, розвивають їхні соціальні та комунікативні навички, особистісні якості, підвищують рівень взаємодії, що допомагає їм вирішувати конфліктні ситуації. У контексті вирішення міжособистісних конфліктів учнів учитель може використовувати різноманітні технології:

- технологія інтерактивного навчання стимулює учнів до самостійного мислення, комунікації та співпраці (виховні заняття, робота в парах, групах, моделювання);

- ігрова технологія дозволяє учням активно залучатися до процесу, розвивати соціальні навички, вчитися не лише

Українське суспільство та економіка: оцінка та перспективи розвитку

справлятися з конфліктними ситуаціями, а й уникати їх у майбутньому (ігрові ситуації, створення сценаріїв, ігрові задачі, рольові ігри, графічні ігри);

- інформаційно-комунікаційні технології сприяють розвитку неохідних навичок для співпраці та комунікації учнів (використання компютерних та інтернет-ресурсів, презентації, мультимедійні матеріали, ондайн-тренінги, онлайн-заняття, перегляд відео);

- технологія критичного мислення допомагає учням аналізувати ситуації, знаходити обґрунтовані рішення та приймати виважені рішення, розвиває навички аргументації, формує відповідальність (аналіз ситуацій, оцінка аргументів, психологічні задачі, тренінги);

- технологія особистісного орієнтованого навчання сприяє створенню позитивного навчального середовища, довірливих стосунків між учнями та вчителем. розвитку емпатії й навичок ефективної комунікації (індивідуальні консультації, арт-педагогічні техніки, тренінги, саморегуляція, релаксація)

- технологія проектного навчання допомагає розвитку в учнів навичок співпраці, самостійності, стимулює до критичного осмислення інформації та прийняття обґрунтованих рішень, допомагає навчитися ефективно взаємодіяти та знаходити спільні рішення у складних ситуаціях (створення проектів);

- технологія проблемного навчання розвиває критичне мислення, самостійність, схильність до пошуку та оцінки різних варіантів вирішення конфліктів, здатність до обговорення проблемних питань, уміння ділитися ідеями та знаходити спільні рішення («Мозкові штурми»).

Теперішні діти зростають у світі, де використання Інтернету, електронних гаджетів, комп'ютерних ігор у повсякденному житті є поширеним явищем, вони проводять багато часу, граючи у віртуальні ігри, дивлячись фільми, відео, навчаючись за допомогою комп'ютерних технологій (освітніх програм та додатків, онлайн-платформ, мультимедійних показів тощо). Тому сьогодення вимагає від сучасного вчителя

Українське суспільство та економіка: оцінка та перспективи розвитку

поповнення арсеналу можливостей продуктивного вирішення міжособистісних конфліктів такими технологіями, завдяки яким можна відтворювати конфліктні ситуації, розвивати в учнів емпатію, навички комунікації, співпраці: віртуальна реальність (VR), доповнена реальність (AR), онлайн-платформи для спільної роботи, інтерактивні дошки, гейміфікація, веб-квести, соціальні мережі та форуми, мультимедійні презентації, відеоконференції тощо.

Висновок. Отже, для допомоги у конструктивному вирішенні міжособистісних конфліктів учнів початкових класів, розвитку навичок співпраці та емпатії, створенні сприятливого навчального середовища, в якому діти відчують себе захищеними, почутими, підтриманими вчитель виконує такі ролі: посередника, модератора, консультанта, демонстратора поведінки, надає психологічну підтримку, формує в учнів соціальні навички, займається профілактикою конфліктів. Для виконання цих ролей для вчителя мають бути притаманні певні особистісні якості та риси (емоційний інтелект, емпатія, емоційна стабільність, витримка, доброзичливість, комунікативні навички). Також для ефективного вирішення міжособистісних конфліктів, створення психологічно комфортного середовища, розвитку в учнів життєво важливих навичок соціальної взаємодії учитель початкових класів має знати та використовувати у своїй діяльності сучасні освітні технології:

Список використаних джерел

1. Концепція «Нова українська школа» URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/novaukrainska-shkola-compressed.pdf>
2. Сухомлинський, В.О. Методика виховання колективу. В 5-ти т., т. 1. Київ: Рад. школа, 1976. С. 529.
3. Шапар В.Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Х.: Прапор, 2007. 640 с.
4. Ложкин, Г.В. и Пovyакель, Н.И. Практическая психология конфликта: учеб. пособие. Київ: МАУП, 2000. 256 с.

*Українське суспільство та економіка:
оцінка та перспективи розвитку*

---

5. Коновальчук І.М. Особистісні особливості дітей молодшого шкільного віку як суб'єктивні чинники їх конфліктів з батьками. *Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України* / за ред. С.Д. Максименка. Т. VIII, вип. 1. К., 2013. С. 178-190.

6. Bar-On R., Parker J. Emotional and Social Intelligence: Insights from the Emotional Quotient Inventory. *Handbook of Emotional Intelligence*. San Francisco, 2000. P. 363-388.